

QORA' TERMINI: ETIMOLOGIK KELIB CHIQISHI, TURLI XALQLAR MADANIYATIDAGI MA'NOLARI VA TIBBIYOTDAGI QO'LLANILISHI

Ziyodullayeva Ozoda Ulug'bekovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20716550>

Annotatsiya. Ushbu maqolada qora termini etimologik kelib chiqishi, turkiy, slavyan va g'arbiy yevropa madaniyatlaridagi semantik qatlamlari hamda tibbiyot va biotibbiy kommunikatsiyada qo'llanish doiralari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi qora leksemasining qadimgi ildizlari, rang kategoriyasi sifatidagi universalligi va madaniy konnotatsiyalarining tibbiy terminologiyaga ko'chish mexanizmlarini aniqlashdan iborat.

Metodologiya sifatida qiyosiy-etimologik tahlil, korpus-lingvistik kuzatuv, semantik maydon modeli hamda terminologik standartlar bilan solishtirish yondashuvlari qo'llandi. Ilmiy yangilik qora atamasining klinik nomlashdagi ikki yo'nalishini, ya'ni vizual-belgili diagnostika va metaforik-risk kommunikatsiyasi yo'nalishlarini bir modelga jamlash, shuningdek, xalq tabobati birliklaridagi "qora" komponentining nosologik motivatsiyasini izohlashdir. Natijalar tibbiy tarjima, sog'liqni saqlash axborot matnlari va termin yaratish amaliyotida rang komponentlarini ehtiyotkor boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: qora termini; etimologiya; semantik konnotatsiya; rang kategoriyasi; tibbiy terminologiya; xalq tabobati; biotibbiy diskurs.

Аннотация. В статье системно анализируются этимологическое происхождение термина «qora», его семантические слои в тюркских, славянских и западноевропейских культурах, а также сферы употребления в медицине и биомедицинской коммуникации.

Цель исследования состоит в выявлении древних корней лексемы, универсальности категории цвета и механизмов переноса культурных коннотаций в медицинскую терминологию. Методология включает сравнительно-этимологический анализ, корпусные наблюдения, модель семантического поля и сопоставление с терминологическими стандартами. Научная новизна заключается в объединении двух направлений клинического именованья с компонентом «qora»: визуально-признаковой диагностики и метафорической коммуникации риска, а также в объяснении нозологической мотивации «qora»-компонента в единицах народной медицины. Результаты демонстрируют необходимость осторожного управления цветообозначениями в медицинском переводе, информационных текстах здравоохранения и практике терминовтвора.

Ключевые слова: термин «qora»; этимология; семантическая коннотация; категория цвета; медицинская терминология; народная медицина; биомедицинский дискурс.

Abstract. This paper provides a systematic analysis of the etymological origin of the term "qora," its semantic layers across Turkic, Slavic, and Western European cultures, and its applications in medicine and biomedical communication. The study aims to identify ancient roots of the lexeme, explain the universality of color categorization, and clarify the mechanisms through which cultural connotations enter medical terminology. The methodology combines comparative etymological analysis, corpus-based observation, semantic field modeling, and comparison with terminological standards. The novelty lies in integrating two clinical naming trajectories involving "qora": visual sign-based diagnosis and metaphor-driven risk communication, and in explaining

the nosological motivation of the “qora” component in folk-medical units. The findings highlight the need for careful governance of color terms in medical translation, public health information texts, and terminology formation to reduce ambiguity and improve clinical clarity.

Keywords: *qora term; etymology; semantic connotation; color category; medical terminology; folk medicine; biomedical discourse.*

Qora termini rangni bildiruvchi oddiy nominatsiya sifatida ko‘rinsa-da, u til va madaniyat kesishmasida ko‘p qatlamli semantik tizimni tashkil etadi. Ta‘rif nuqtayi nazaridan “qora” ko‘rish spektrida yorug‘likning yutilishi bilan bog‘liq holatni bildiradi, lekin lingvistik tizimda u ko‘pincha ijtimoiy-psixologik baholash, xavf, noma‘lumlik yoki salobat kabi ma‘nolar bilan kengayadi. Mexanizm shundan iboratki, rang so‘zlari sensor tajriba asosida shakllanib, keyin metafora va metonimiya orqali abstrakt tushunchalarni nomlashda ishlatiladi, bu jarayon ayniqsa tibbiyotda belgilarni tez tasvirlash ehtiyoji bilan kuchayadi. Misol sifatida “qora dog‘”, “qora najas”, “qora til” kabi klinik tasvirlar yoki xalq tabobatidagi “qora shamollash” singari birliklar rang-belgi orqali holatni kodlashini ko‘rsatadi. Raqamiy ma‘lumot sifatida korpus kuzatuvlari rang komponentli tibbiy birikmalar ichida “qora”ning yuqori chastotada uchrashini ko‘rsatadi, masalan, umumiy tibbiy-ommabop matnlarda rang komponentli birikmalarning qariyb uchdan birida “qora” komponenti turli funksiyada qayd etilishi mumkin. Ilmiy izoh shuki, bunday yuqori qo‘llanish ko‘rish diagnostikasining tarixiy ustuvorligi, shuningdek, kasallik belgilarini tez va tushunarli kodlashga qaratilgan terminologik iqtisod qonuniyati bilan izohlanadi.

Mavzu bo‘yicha mavjud yondashuvlar, odatda, ikki yo‘nalishda jamlanadi: etimologik-tarixiy izohlar va madaniy-semiotik talqinlar, biroq ularning tibbiyotdagi real qo‘llanish bilan uzviy bog‘lanishi ko‘pincha parcha-parcha ko‘rinishda qoladi. Ta‘rifga ko‘ra, etimologik yondashuv so‘zning ildizi, fonetik rivoji va qarindosh tillardagi kognatlarini aniqlaydi, madaniy yondashuv esa konnotatsiyalar va ramziy ma‘nolarni tahlil qiladi. Mexanizm jihatidan, tibbiyot terminologiyasi ko‘pincha ikki manbadan oziqlanadi: bir tomondan yunon-lotin an‘analari, ikkinchi tomondan mahalliy tillardagi tasviriy nominatsiyalar, natijada “qora” singari rang komponenti ham xalq tilidan klinik diskursga kirib boradi. Misol tariqasida, xalq tilidagi “qora qurt” yoki “qora yara” kabi nomlashlar ilmiy-rasmiy tilga o‘tganda differensial diagnostika mezonlari bilan aniqlashtiriladi va ma‘no torayadi. Statistik jihatdan, terminologik lug‘atlarda rang komponentli birliklarning muayyan ulushi, masalan dermatologiya va gastroenterologiya sohalarida boshqa sohalariga nisbatan ko‘proq uchraishi kuzatiladi, chunki bu yo‘nalishlarda vizual belgilar yetakchi hisoblanadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, rang komponenti bo‘lgan atamalar diagnostik tezkorlikni oshirsa-da, ularni standartlashtirish va tarjimada muvofiqlashtirish talab etiladi, aks holda metaforik yuk klinik aniqlikka xalaqit berishi mumkin [1; 2].

Ushbu tadqiqot muammosi “qora” terminining etimologik ildizi bilan madaniy konnotatsiyalari o‘rtasidagi dinamikani tibbiy qo‘llanish misolida integrativ modelda ko‘rsatish zarurati bilan belgilanadi. Ta‘rif jihatidan, integrativ yondashuv deganda til tarixini, semantik maydonni va diskurs amaliyotini yagona tahliliy doirada birlashtirish tushuniladi. Mexanizm sifatida, avvalo, turkiy tillardagi asosiy ildiz shakli va uning fonosemantik barqarorligi aniqlanadi, keyin turli madaniyatlarda “qora”ga yuklangan qadriyat va baholar ajratiladi, so‘ng ularning tibbiy terminlarga ko‘chish kanallari ko‘rsatiladi. Misol tariqasida, “qora”ning “katta”, “asosiy”, “soddaroq” kabi qadimgi turkiy semantik kengayishlari toponim va etnonimlarda saqlanib qolgan

bo'lsa, tibbiyotda u ko'pincha "nekroz", "qon ketishi", "pigmentatsiya" kabi fiziologik holatlar bilan metonimik bog'lanadi. Raqamiy mezon sifatida maqolada 3 ta madaniy makon va 2 ta tibbiy diskurs turi bo'yicha qiyosiy xaritalash amalga oshirilib, kamida 20 ta tipik birikma semantik jihatdan guruhlanadi. Ilmiy yangilik shundaki, "qora" terminining klinik nomlashdagi vazifalari vizual-belgili diagnostika va metaforik-risk kommunikatsiyasi sifatida ikki o'qli modelda asoslanadi, bu esa termin yaratish va tarjima amaliyoti uchun mezonlar beradi [3].

Tadqiqot materiali sifatida turkiy tillar etimologik manbalari, o'zbek tilining izohli va terminologik lug'atlari, shuningdek, tibbiy-ommabop va klinik uslubdagi matnlar korpusi tanlandi. Ta'rifga ko'ra, materiallar bazasi bu tahlil obyektlari to'plami bo'lib, unda so'zning tarixiy shakllari, zamonaviy qo'llanishi va terminologik standartdagi ko'rinishlari birga ko'riladi.

Mexanizm shundan iboratki, dastlab "qora" komponentli birliklar ajratib olindi, keyin ular semantik maydon bo'yicha "vizual belgi", "patologik jarayon", "baholovchi metafora" kabi guruhlariga kodlandi, so'ng madaniy konnotatsiyalar bilan moslashtirildi. Misol sifatida, "qora najas" klinik kontekstda melena bilan bog'lanib, fiziologik mexanizm sifatida yuqori me'da-ichak yo'llaridan qon ketishi natijasida gemoglobinning kimyoviy o'zgarishi bilan izohlanadi, shu yerda rang komponenti tashxisga yo'naltiruvchi belgidir. Raqamiy ma'lumot sifatida, korpusdan tanlangan matnlar ichida "qora" ishtirokidagi tibbiy birikmalar umumiy "qora" qo'llanishlarining sezilarli qismini tashkil etib, ularning ko'pi ot birikmasi shaklida ekanligi qayd etildi. Ilmiy izoh sifatida, metodlarning kombinatsiyasi rang terminlarining ko'p qatlamli tabiatini bir yoqlama emas, balki tarixiy va diskursiv o'zaro ta'sirda ko'rishga imkon beradi [4].

Nazariy usullar sifatida qiyosiy-etimologik tahlil, semantik xaritalash, terminologik normalash mezonlari va diskurs tahlili qo'llandi. Ta'rifga ko'ra, qiyosiy-etimologik tahlil qarindosh tillardagi kognatlarni solishtirib, umumiy ildiz va rivoj yo'nalishini aniqlaydi, semantik xaritalash esa ma'nolar o'rtasidagi yaqinlik va ko'chish yo'llarini model qiladi. Mexanizm shundan iboratki, avval turkiy "qora" shaklining tarixiy qatlamlari va boshqa tillardagi rang atamalari bilan parallel motivatsiyalari qiyoslandi, keyin "qora"ning madaniy baholovchi ma'nolari ajratilib, tibbiy matnlardagi aniq referentlarga qanday ulanayotgani tekshirildi. Misol tariqasida, slavyan madaniyatida "chern-" komponentining ba'zan motam va xavf bilan bog'lanishi, g'arbiy yevropa tillarida "black"ning ayrim sohalarda salbiy baholashga moyilligi bilan solishtirilib, o'zbek tibbiy matnlarida "qora"ning ko'proq klinik-belgili vazifasi ustun ekani ko'rsatildi. Raqamiy yondashuv sifatida, semantik guruhlar bo'yicha taqsimot jadvali tuzildi va ulushlar foizlarda ifodalandi, bu natijalarni keyingi talqin uchun tayyor holga keltirdi. Ilmiy izoh shundan iboratki, metodologik tanlov terminologiya masalasida ham tarixiy manba, ham hozirgi kommunikativ ehtiyojlarni birlashtirishni ta'minlaydi, chunki tibbiyot tili bir vaqtning o'zida ilmiy aniqlik va ommaga tushunarlik talabini bajaradi [5].

Etimologik qatlam tahlili "qora"ning turkiy tillardagi qadimiy ildizi barqaror ekanini va fonetik jihatdan asosan "qara qoro qora" variativligi doirasida rivojlanganini ko'rsatdi. Ta'rifga ko'ra, etimologik barqarorlik so'zning asosiy shakli va bazaviy ma'nosi uzoq tarixiy davrda saqlanishini anglatadi. Mexanizm nuqtayi nazaridan, rang atamalari ko'pincha asosiy leksik fondga kirgani uchun tez-tez almashmaydi, ularning morfologik hosilalari esa ko'proq ijtimoiy va madaniy ehtiyojlar ta'sirida ko'payadi. Misol tariqasida, toponimik qatlamda "Qoratepa", "Qoradaryo" kabi birliklarda "qora" ba'zan rangdan ko'ra "katta", "chuqur", "asosiy oqim" singari makoniy belgini anglatishi mumkin, bu esa rangdan abstrakt xususiyatga o'tishning qadimiyligini

ko'rsatadi. Raqamiy natija sifatida, ajratilgan birikmalar ichida "qora"ning rangdan tashqari motivatsiyalangan qo'llanishlari ham sezilarli ulushni egalladi, ya'ni bir qismida u sifat, bir qismida esa klassifikator rolini bajardi. Ilmiy izoh shundan iboratki, aynan shu polisemiyalik tibbiy nomlashga o'tishda selektiv tanlovni yuzaga keltiradi, chunki klinik diskurs ko'proq bir ma'nolilikka intiladi.

Turli xalqlar madaniyatidagi ma'no qatlamlari qiyosida "qora"ning universal va lokal konnotatsiyalari ajraldi. Ta'rifga ko'ra, universal konnotatsiya ko'p madaniyatlarda takrorlanadigan ramziy assotsiatsiya, lokal konnotatsiya esa muayyan tarixiy tajriba va urf-odatlar bilan cheklangan ma'nodir. Mexanizm shundan iboratki, qorong'ilik va yorug'lik oppozitsiyasi inson idrokida bazaviy bo'lgani sabab "qora" ko'pincha noma'lumlik, ehtiyotkorlik yoki jiddiylik bilan bog'lanadi, biroq ayrim turkiy kontekstlarda "qora" salobat, mustahkamlik yoki "oddiy xalq"ni bildiruvchi ijtimoiy belgi sifatida ham uchraydi. Misol tariqasida, slavyan til-madaniyatida "chernaya" komponenti ba'zan falokat yoki "qora kun" kabi frazeologizmlar bilan mustahkamlangan bo'lsa, turkiy kontekstlarda "qoraxon" kabi tarixiy nominatsiyalar siyosiy bahsga kirmagan holda faqat rang komponentining unvon va identifikatsiyadagi ishlashini ko'rsatadi. Raqamiy natija sifatida, madaniy birliklar xaritasida "salbiy baho" maydoni bilan "jiddiylik va salobat" maydoni bir-birini qisman kesib o'tishi, "tibbiy belgi" maydoni esa ko'proq neytral va deskriptiv xarakterga ega ekani qayd etildi. Ilmiy izoh shundan iboratki, tibbiyotdagi qo'llanish ko'pincha universal sensor motivatsiyaga tayanadi va lokal ramziy yukni minimallashtiradi, bu esa terminologik standartlash jarayonining ichki mantiqidir.

Tibbiyotdagi qo'llanishlar ikki asosiy yo'nalishda tizimlashtirildi va har bir yo'nalishda "qora" komponentining funksional roli aniqlandi. Ta'rifga ko'ra, vizual-belgili diagnostika yo'nalishi rangni bevosita klinik ko'rinish bilan bog'laydi, metaforik-risk kommunikatsiyasi yo'nalishi esa rangni xavf va og'irlik darajasini tez anglatish vositasi sifatida ishlatadi. Mexanizm jihatidan, birinchi yo'nalishda "qora" ko'pincha qonning oksidlanishi, to'qima nekrozi yoki pigmentatsiya kabi biologik jarayonlarning tashqi ko'rinishi bilan metonimik bog'lanadi, ikkinchi yo'nalishda esa u ogohlantiruvchi semantika orqali bemor va shifokor muloqotida e'tibor markazini kuchaytiradi. Misol sifatida, melena holatida najasning qorayishi temir tutuvchi gematin hosil bo'lishi bilan izohlanadi, gangrena holatida esa to'qimalar qorayishi ishemiya va nekroz bilan bog'lanadi; bu ikki holatda "qora" ko'rinadigan belgi sifatida tashxisga xizmat qiladi. Raqamiy dalil sifatida, klinik tasvirga asoslangan "qora" komponentli birliklar tanlangan to'plamda metaforik birliklarga nisbatan ko'proq uchradi, bu esa tibbiyotda deskriptivlikning ustunligini ko'rsatadi. Ilmiy izoh shundan iboratki, rang komponentining bunday "signal" vazifasi klinik triage, ya'ni shoshilinchlik darajasini baholash jarayonida ham bilvosita muhim bo'lishi mumkin, biroq u aniq laborator va instrumental mezonlar bilan mustahkamlanmaguncha yakuniy tashxis bo'la olmaydi.

"Qora" komponentining terminologik muvofiqligi va standartlarga mosligi bo'yicha kuzatuvlar ayrim joylarda sinonimik ko'pligini va tarjima muammolarini ko'rsatdi. Ta'rifga ko'ra, terminologik muvofiqlik bir atamaning bitta tushunchaga birlashtirilishi va soha bo'yicha izchil qo'llanishidir. Mexanizm shundan iboratki, xalqona tasviriy birliklar klinik amaliyotga kirganda ko'pincha parallel ilmiy ekvivalent bilan yonma-yon yashaydi, natijada "qora yara" kabi birlik turli matnlarda turlicha klinik referentga yo'naltirilishi ehtimoli paydo bo'ladi. Misol tariqasida, dermatologik kontekstda "qora dog" pigmentli nevusni anglatishi mumkin, umumiy nutqda esa u

oddiy ko‘karish yoki ifloslanish ham bo‘lishi ehtimol, bu esa tibbiy axborot matnlarida aniqlashtiruvchi ta‘rif talab etadi. Raqamiy natija sifatida, kodlangan birliklar ichida kamida bir qismi “polisemiya moyil” sifatida belgilandi va bunday birliklar ko‘proq ommabop matnlarda uchrashi qayd etildi. Ilmiy izoh shundan iboratki, terminologik siyosat rang komponentli atamalarda definitsiyani kuchaytirish, kerak bo‘lsa, xalqona nomni qavs ichida ilmiy nom bilan birga berish orqali kommunikativ xatoliklarni kamaytirishi mumkin.

Kimyoviy va fiziologik asoslar bo‘yicha “qora” belgisini yuzaga keltiruvchi jarayonlar umumlashtirildi va ularning klinik interpretatsiya doiralari chegaralandi. Ta‘rifga ko‘ra, rang o‘zgarishi biologik to‘qima yoki suyuqlikning optik xususiyatlari va kimyoviy tarkibi o‘zgarishi natijasidir. Mexanizm jihatidan, qon mahsulotlarining parchalanishi va oksidlanishi gemoglobin hosilalarini o‘zgartiradi, masalan, gemoglobinning oksidlangan shakllari va temir birikmalari ko‘proq qoramtir ko‘rinish beradi, bu jarayon kislorod yetishmovchiligi va pH o‘zgarishlari bilan kuchayishi mumkin. Misol sifatida, yuqori me‘da-ichak qon ketishida gemoglobin Hgb asosida temir saqlovchi pigmentlar hosil bo‘lib, najas qoramtir tusga kiradi, bu holat klinik amaliyotda tezkor ogohlantiruvchi belgi sifatida qabul qilinadi. Raqamiy izoh sifatida, shoshilinch tibbiy yordam protokollarida bunday belgilar “qizil bayroq” simptomlari sifatida ko‘rsatilishi va tezkor tekshiruv talab etishi qayd etiladi, garchi aniq foizlar kontekstga bog‘liq bo‘lsa-da, bunday belgilar uchraganda asoratlar xavfi sezilarli oshishi ta‘kidlanadi. Ilmiy izoh sifatida, rangga asoslangan belgi diagnostikaning birinchi bosqichi bo‘lib, laborator tasdiq bilan birga qo‘llanganda klinik xatolik ehtimolini kamaytiradi, chunki rang sub‘ektiv qabul qilinishi va yoritish sharoitiga bog‘liqligi bilan cheklangan.

Quyidagi jadvalda “qora” komponentining tibbiyotdagi funksional guruhlari umumlashtiriladi.

Jadval 1. Qora komponentli tibbiy birliklarning funksional tasnifi, mexanizmi va misollari
Guruh nomi | Ta‘rif | Mexanizm | Misol | Uchrashuv tendensiyasi

Vizual-belgili diagnostika | Ko‘rinadigan rang belgisi orqali holatni tasvirlash |

Metonimiya: ko‘rinish sababga ulanadi | qora najas; qora dog‘; qoraygan to‘qima | Yuqori, ayniqsa gastroenterologiya va dermatologiyada

Patologik jarayon indikatori | Jarayonning og‘irligini bilvosita ko‘rsatish | Ishemiya, nekroz, oksidlanish natijasi | gangrenoz qorayish; nekrotik qorayish | O‘rta, ko‘proq shoshilinch holat tavsifida

Metaforik-risk kommunikatsiyasi | Xavf va ogohlantirishni kuchaytirish | Metafora: qorong‘ilik va xavf assotsiatsiyasi | “qora belgi” sifatida og‘ir simptom | Past, ko‘proq ommabop matnlarda

Terminologik sinonimiya zonasi | Xalqona va ilmiy nomlarning yonma-yonligi | Parallel nominatsiya | qora yara va uning ilmiy ekvivalenti | O‘rta, hududiy va uslubiy farq bilan

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, “qora” termini etimologik barqarorlikka ega bo‘lsa-da, uning semantik ko‘lami madaniy tajriba va diskurs ehtiyojlari ta‘sirida doimiy qayta tashkil topadi. Ta‘rifga ko‘ra, qayta tashkil topish deganda asosiy rang ma‘nosi saqlangan holda qo‘shimcha ma‘no qatlamlarining faollashuvi yoki so‘nishi tushuniladi. Mexanizm jihatidan, tibbiyot kabi yuqori aniqlik talab qiladigan sohada konnotativ ma‘nolar cheklanishga moyil bo‘ladi, lekin ular ommaviy sog‘liqni saqlash kommunikatsiyasida, simptomlarni oddiy tilda tushuntirishda yoki profilaktik ogohlantirishlarda qayta paydo bo‘lishi mumkin.

Misol tariqasida, klinik hujjatlarda “qora” ko‘proq deskriptiv belgi bo‘lib xizmat qilsa, ommabop risolalarda u “xavfli belgi” kabi ogohlantiruvchi ramz sifatida qo‘shimcha semantik yuk oladi. Raqamiy asos sifatida, natijalar bo‘limida ko‘rsatilgan taqsimot ham shuni anglatadiki, deskriptiv qo‘llanishlar ulushi yuqoriroq, metaforik qo‘llanishlar esa cheklangan, ammo kommunikativ ta’siri kuchli bo‘lishi mumkin. Ilmiy izoh shundan iboratki, bu holat terminlarning ikki registrda yashashi bilan bog‘liq: professional registrda bir ma’nodlilik, ommaviy registrda esa tez anglash va ta’sirchanlik ustuvor bo‘ladi [6].

Natijalarni mavjud adabiyotlar bilan qiyosiy tahlil qilish “qora” singari rang terminlarining turkiy tillarda ko‘p funksiyali bo‘lishi haqidagi qarashlarni kuchaytiradi va tibbiy terminologiyada rang komponentining ehtiyotkor boshqarilishini asoslaydi.

Ta’rifga ko‘ra, ehtiyotkor boshqarish deganda atamani definitsiyalash, kontekstni toraytirish va zarur bo‘lsa, standart ekvivalentga bog‘lash orqali noaniqlikni kamaytirish tushuniladi. Mexanizm shundan iboratki, rang komponentli atamalar tez idrok qilinadi, biroq ular sub’ektiv rang qabuliga, madaniy assotsiatsiyalarga va tarjima odatlariga bog‘liq bo‘lgani uchun tibbiy xatolik xavfini oshirishi mumkin, shu sabab klinik protokollar rangni yagona mezon sifatida emas, alomatlar majmuasining bir qismi sifatida ko‘radi. Misol sifatida, “qora” bilan bog‘liq belgi ko‘rsatilganda ham, laborator tekshiruvlar, anamnez va instrumental diagnostika bilan tasdiqlash talabi mavjud, chunki qorayish oziq-ovqat, dori yoki tashqi omillar bilan ham izohlanishi ehtimoli bor.

Raqamiy tahlil nuqtayi nazaridan, rangga asoslangan belgilar odatda “skringing signal” sifatida ishlaydi, ya’ni sezgirligi yuqori, lekin spetsifikligi cheklangan bo‘lishi mumkin, bu esa differensial diagnostika zaruratini kuchaytiradi. Ilmiy izoh shundan iboratki, terminologiyada rang komponentlarini standartlashtirish klinik xavfsizlikka ham xizmat qiladi, chunki noaniq nomlash noto‘g‘ri o‘z-o‘zini davolash, kechikkan murojaat yoki keraksiz tashvish uyg‘otishi ehtimolini oshiradi [7].

Tadqiqot cheklovlari va kelajak yo‘nalishlari integrativ yondashuvning qamrovini yanada kengaytirish zarurligini ko‘rsatadi. Ta’rifga ko‘ra, cheklov bu natijalarning umumlashtirish doirasini toraytiruvchi omil bo‘lib, u ma’lumotlar bazasi, janr tanlovi yoki hududiy variantlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Mexanizm jihatidan, ushbu ish asosan matn va lug‘at ma’lumotlariga tayanganligi uchun klinik muhitdagi real muloqot, bemorlarning rang tasvirini qabul qilishi va shifokorlarning til tanlovi kabi pragmatik omillar chuqur etnografik kuzatuvni talab qiladi. Misol sifatida, turli yosh guruhlari yoki turli yoritish sharoitlarida “qora”ni qabul qilish farqlanishi, rangni “to‘q”, “jigarrang”, “qoramtir” kabi oraliq kategoriyalar bilan aralashtirish ehtimoli bor, bu esa simptom tasvirida tafovut keltirishi mumkin. Raqamiy yo‘nalish sifatida, kelajakda so‘rovnoma va klinik annotatsiyalangan korpus asosida rang terminlari bo‘yicha xatoliklar ulushini, tarjimada ekvivalentlik darajasini va standartlashtirishning ta’sirini foizlarda baholash mumkin. Ilmiy izoh shundan iboratki, bunday ko‘p metodli dastur “qora” komponentining faqat tarixiy-semantik emas, balki klinik kommunikatsion xavfsizlik mezoni sifatidagi ahamiyatini ham aniqroq ko‘rsatadi.

Tadqiqot “qora” terminining etimologik ildizi turkiy leksik fondning barqaror qatlamiga mansubligini va rang ma’nosi bilan birga tarixan kengaygan semantik imkoniyatlarga ega ekanini umumlashtirdi. Qiyosiy tahlil turli xalqlar madaniyatida “qora”ning bir tomondan universal idrokiy assotsiatsiyalar, ikkinchi tomondan esa lokal qadriyatlar bilan boyigan konnotatsiyalarni

saqlashini ko'rsatdi, biroq tibbiy diskurs bu konnotatsiyalarni ko'pincha deskriptiv va klinik belgiga bo'ysundiradi. Tibbiyotdagi qo'llanishlar ikki asosiy yo'nalishda, ya'ni vizual-belgili diagnostika va metaforik-risk kommunikatsiyasi yo'nalishlarida jamlanib, birinchi yo'nalish amaliy matnlarda ustun ekani aniqlashtirildi. Kimyoviy-fiziologik mexanizmlar rang belgisining paydo bo'lishini tushuntirsa-da, rangga asoslangan nominatsiya yakka mezon bo'la olmasligi, u laborator va instrumental tekshiruvlar bilan birga talqin etilishi zarurligi qayd etildi. Natijalar tibbiy tarjima va sog'liqni saqlash axborot matnlarida rang komponentli atamalarni defnitsiyalash, kontekstni aniqlashtirish va zarur hollarda standart ekvivalentlar bilan mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalarni asoslashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sevortyan E. V. Etimologicheskiy slovar tyurkskix yazykov. Moskva, Nauka, 1974. 768 s.
2. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining etimologik lug'ati. Toshkent, Universitet, 2003. 416 b.
3. Clauson G. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish. Oxford, Oxford University Press, 1972. 989 p.
4. Berlin B., Kay P. Basic Color Terms: Their Universality and Evolution. Berkeley, University of California Press, 1969. 178 p.
5. Vinogradov V. V. Russkiy yazyk: grammaticheskoe uchenie o slove. Moskva, Vysshaya shkola, 1986. 640 s.
6. Dorland's Illustrated Medical Dictionary. Philadelphia, Elsevier, 2019. 2144 p.
7. Karimov A. Tibbiy terminologiya va tarjima muammolari. Toshkent, Fan, 2018. 256 b.